

Wiśniewska, Karolina

"Ukraińcy na Warmii i Mazurach. Studium procesów asymilacji", Bożena Domagała, Olsztyn 2009 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4, 531-533

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE I OMÓWIENIA

Bożena Domagała, *Ukraińcy na Warmii i Mazurach. Studium procesów asymilacji*, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Olsztyn 2009.

Mniejszość ukraińska na Warmii i Mazurach jest nieźle zorganizowana instytucjonalnie: działają tu wyspecjalizowane organizacje krzewiące „życie narodowe”, szkoły z ukraińskim językiem nauczania, zespoły muzyczne i centra kulturalne, a także Cerkiew greckokatolicka. Warmińsko-mazurscy Ukraińcy zdobywają dotacje na kultywowanie swojej kultury, mają audycje w regionalnym radiu i telewizji. W tym samym czasie postępuje też proces ich asymilacji. Małżeństwa są mieszane, programy szkolne zuniformizowane, ludność rozproszona, a procesy ekonomiczne nieublagane. Asymilacja jest bowiem warunkiem awansu społecznego i ekonomicznego. Jak więc ukraińska mniejszość reaguje na te zjawiska? Na to pytanie stara się odpowiedzieć Bożena Domagała w książce *Ukraińcy na Warmii i Mazurach. Studium procesów asymilacji*.

Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna. W rozdziale I autorka wyczerpująco i krytycznie omawia stan badań nad mniejszością ukraińską, zwracając przy tym uwagę na wątki niepodane dotąd wystarczająco głębokim analizom. Następnie prezentuje założenia metodologiczne własnego badania. Domagałę interesuje, w jaki sposób w sytuacji pełnej (lub prawie pełnej) asymilacji strukturalnej Ukraińców w Polsce¹ zmieniają się „trzy fundamenty i filary ukraińkości”, tj. język, religia i pamięć o wspólnej historii. Autorka wykorzystuje w pracy badania własne przeprowadzone w dwóch etapach:

- 1) 2005 r. (ankiety) oraz 2006 r. (wywiady swobodne z nauczycielami języka ukraińskiego);
- 2) 2007–2008 (wywiady swobodne z księżmi greckokatolickimi oraz obserwacja uczestnicząca w dwóch parafiach).

Korzysta też z badań przeprowadzonych przez Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie w latach 1996–1997 – aby przeanalizować dynamikę zachodzących zmian. Łączy „perspektywę socjologiczną z antropologiczną, ujęcia ilościowe z jakościowymi, spojrzenie diachroniczne z synchronicznym”².

Rozdział II został poświęcony analizie teoretycznych aspektów procesów asymilacji i akulturacji, a także pojęcia etniczności. Autorka przyjmuje, że asymilacja nie wyklucza wielokulturowości, a etniczność to raczej kwestia wyobrażeń społecznych, a nie twardych faktów. Nadaje to etniczności wymiaru dynamicznego. Analiza procesów asymilacji ma więc polegać na badaniu powstawania i rozpadu elementów kultury, które stanowią o etnicznym charakterze grupy (czyli są postrzegane jako odróżniające Ukraińców od Polaków).

W rozdziałach III–V Domagała omawia kolejno rolę języka, religii i pamięci o przeszłości w zachowaniu tożsamości ukraińskiej oraz analizuje, jak zmieniają się one pod wpływem tenden-

¹ Asymilację strukturalną definiuje jako „upodobnienie struktury społeczno-zawodowej mniejszości ukraińskiej do struktury społeczeństwa polskiego”. B. Domagała, *Ukraińcy na Warmii i Mazurach. Studium procesów asymilacji*, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Olsztyn 2009, s. 19.

² Ibidem, s. 20.

cji asymilacyjnych. Autorka wyróżniła te elementy jako najistotniejsze dla kształtowania poczucia etnicznej odrębności Ukraińców na Warmii i Mazurach. W tej części pracy zaprezentowane zostało tło historyczne (na podstawie literatury oraz wspomnień badanych) oraz sytuacja aktualna – na postawie materiału z badań.

W rozdziale VI autorka wymienia wartości rdzenne kultury ukraińskiej, z których najważniejszą jest jej zdaniem religia.

Książka została napisana w sposób zwarty, około 200 stron tekstu. Bibliografia wydaje mi się solidna i wyczerpująca, zawiera prawie 200 pozycji. Jest też streszczenie w języku angielskim.

Pracę czyta się dobrze, wywód jest logiczny, a przytaczany materiał empiryczny odpowiada na stawiane przez autorkę pytania. Podczas lektury rodzą się jednak kolejne. Brakuje mi systematycznej analizy związku ukraińskiej mniejszości na Warmii i Mazurach z niepodległą Ukrainą. Czy uzyskanie niepodległości wpłynęło na wzmocnienie tożsamości polskich Ukraińców? Czy może wzmocniło ich więzi z Polską? W jaki sposób aktualne, złożone polsko-ukraińskie relacje oddziałują na sytuację ukraińskiej mniejszości na Warmii i Mazurach? Pomarańczowa rewolucja? Próby otwierania się Ukrainy na Zachód? Te wątki pojawiają się kilkakrotnie w wypowiedziach badanych, jednak mało wyczerpująco i dość przypadkowo. Myślę, że warto byłoby przeanalizować to zagadnienie w sposób systematyczny.

Ogromną wartością pracy jest przeprowadzone przez autorkę badanie i obszernie zaprezentowany materiał empiryczny, zwłaszcza wypowiedzi badanych, które uzupełniają dane z innych źródeł, np. wyniki ankiet oraz wcześniejszych badań. Dzięki uwzględnieniu perspektywy historycznej, udaje się uchwycić dynamikę procesu asymilacji i kształtowania tożsamości ukraińskiej, a nie tylko opisać stan aktualny. Szkoda, że Domagała skupiła się na badaniu liderów społeczności (nauczycieli, księży, działaczy społecznych, ludzi kultury), bo ogranicza to jednak liczbę prezentowanych punktów widzenia. Autorka tłumaczy to trudnością dotarcia do pewnych środowisk. Przyjmuję to wyjaśnienie, jednak razi mnie np. to, że o powodach, dla których rodzice nie posyłają dzieci na lekcje języka ukraińskiego opowiadają nauczyciele, a ci rodzice czy ich dzieci (zakładam, że nie są one wyłącznie „posyłane” bądź nie) przecież sami również mają coś na ten temat do powiedzenia).

Praca napisana jest chłodno i z dystansem, sama autorka przyznaje, że „pisze tonem sprawozdawczym i bez większych emocji”³. I dobrze, choć jednak między wierszami można odczytać poparcie dla etniczności i sprzeciwu wobec procesu asymilacji. „Niestety liczba uczniów zaczęła spadać”, „język ukraiński jest używany tylko przy okazji obchodów”, do cerkwi chodzi „tylko” tyle i tyle osób. Wydaje się, że autorka przyjęła założenie o przejrzystości badacza, zaś mimowolnie, między wierszami, pojawiają się dowody, że jednak tak nie jest. Wolę kiedy badacz bardziej świadomie podchodzi do uwikłania we własne poglądy, aparat pojęciowy itp., bo wpływają one na postrzeganie przedmiotu badania i sam proces badawczy, i bardziej otwarcie prezentuje własne uwarunkowania i ograniczenia.

Ukraińskie „unikatowe dziedzictwo kulturowe” nie wydaje mi się kwestią tak oczywistą jak Bożenie Domagale. Ludność się asymiluje, co oznacza, że uczestniczy również w kulturze polskiej. Poza tym przecież etniczność to kwestia „wyobrażeń społecznych, a nie twardych faktów”. Mimo że w części teoretycznej autorka pisze o tym, jak to tożsamość jest procesem nieustannej negocjacji, zwłaszcza w perspektywie ponowoczesności (powołuje się m.in. na Fredrica Jamesona, Kennetha J. Gergena, Anthony’ego Giddensa), to jednak w interpretacji wyników badania niezbyt

³ Ibidem, s. 168.

wiele jest tej „ontologicznej niepewności”. Tożsamość i dziedzictwo kulturowe są prezentowane jako monolit. Ani razu nie została poddana dyskusji kwestia dualnej tożsamości, która moim zdaniem sama się narzuca po zapoznaniu z materiałem empirycznym.

Niewybaczalnym błędem jest traktowanie jako źródła informacji na temat liczebności mniejszości ukraińskiej wyników Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r. Po pierwsze wymagał zdecydowanej deklaracji: Polak czy mniejszościowiec. Jak Ukrainiec, to już nie Polak (czyli tożsamość dualna wykluczona). Poza tym deklaracja w tej sytuacji niekoniecznie musi być zgodna z prawdą, bo np. respondent bał się reakcji ankietera. Albo ankieter nie zanotował tego, co powiedział respondent.

Autorka próbuje dyskutować z ujęciem procesu asymilacji zaproponowanym przez Zygmunta Baumana i Johna Berry'ego⁴, którzy twierdzą, że asymilacja niekoniecznie wyklucza pluralizm kulturowy. Robi to jednak mało przekonująco, powołując się na bliżej nieokreślone badania, które „pokazują”, przykłady „Ameryk Północnej, Południowej i Europy” oraz na „doświadczenia wielokulturowego społeczeństwa”⁵. Nie rozumiem dlaczego autorka używa więc kategorii „asymilacja”, a nie „integracja”, która właśnie zakłada nabywanie nowej tożsamości przy jednoczesnym utrzymaniu dawnej.

Pytania i wątpliwości pojawiające się podczas lektury postrzegam jako duży atut książki Domagały, która prezentuje badany problem w sposób na tyle przekonujący i wielowątkowy, że chciałoby się na niektóre tematy przeczytać więcej i podyskutować z autorką. Jest to pewnie zasługa i autorki, i tematu, niezwykle złożonego i wielowątkowego. Lektura nie pozostawia żadnych wątpliwości, co do kompetencji autorki i jej głębokiej znajomości tematu.

Język jest przejrzysty i prosty w dobrym tego słowa znaczeniu. Duży plus dla Domagały za nieepatowanie czytelnika fachową terminologią. Dzięki temu lektura jest przystępna i może zainteresować nie tylko socjologa czy antropologa. Rzetelna prezentacja tematu, a także jasny sposób pisania pozwala polecić książkę czytelnikom, którzy nie są ekspertami w omawianej dziedzinie.

Karolina Wiśniewska

Bohdan Jerzy Kozięłło-Poklewski, *Od Wersalu do Poczdamu – studia i materiały*, wyd. Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze”, Olsztyn 2010, ss. 244.

W 2010 r. minęła ósma już rocznica śmierci olsztyńskiego historyka Bohdana Kozięłło-Poklewskiego. W tym samym roku ukazała się omawiana książka, stanowiąca z jednej strony formę podsumowania dorobku naukowego autora, z drugiej próbę podkreślenia i uhonorowania jego pozycji w olsztyńskim środowisku naukowym.

Bohdan Kozięłło-Poklewski zawodowo związany był z Olsztynem od roku 1955, gdy ukończył studia historyczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Przez pierwszą, czternastoletni,

⁴ J. W. Berry, *Conceptual Approaches to Acculturation*, w: *Acculturation. Advances in Theory, Measurement and Applied Research*, K. M. Chun (red.), Washington 2003; Z. Bauman, *Wieloznaczność nowoczesna – nowoczesność wieloznaczna*, Warszawa 1995.

⁵ B. Domagała, op. cit., ss. 29–30.